

ΣΕΙΡΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

6/2021
Ιούνιος 2021
Πρώτη Έκδοση

ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΤΥΠΗ ΠΕΝΤΑΜΕΡΗ
Η Πρόταση για ένα Φυσιολογικό Κράτος

Καθηγητής Ανδρέας Θεοφάνους

ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ
ΔΙΕΘΝΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ

UNIVERSITY *of* NICOSIA

1993-2021 ΕΙΚΟΣΙΟΚΤΩ ΧΡΟΝΙΑ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

6/2021
Ιούνιος 2021

ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΤΥΠΗ ΠΕΝΤΑΜΕΡΗ
Η Πρόταση για ένα Φυσιολογικό Κράτος

Καθηγητής Ανδρέας Θεοφάνους

ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΤΥΠΗ ΠΕΝΤΑΜΕΡΗ
Η Πρόταση για ένα Φυσιολογικό Κράτος

6/2021

Λευκωσία, Ιούνιος 2021

Copyright © Ανδρέας Θεοφάνους, Κυπριακό Κέντρο Ευρωπαϊκών και
Διεθνών Υποθέσεων, Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Εκδόσεις: Κυπριακό Κέντρο Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων,
Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Ανδρέας Θεοφάνους

Ο Ανδρέας Θεοφάνους γεννήθηκε το 1960. Σπούδασε Οικονομικά και Πολιτικές Επιστήμες στο *Susquehanna University* της Πολιτείας της Πενσυλβανίας με υποτροφία του προγράμματος *Fulbright*, αποφοιτώντας με πρώτη τιμητική διάκριση το 1983 (*Valedictorian*). Συνέχισε τις σπουδές του με υποτροφία του *Pennsylvania State University*, απ' όπου έλαβε τους τίτλους M.A. και Ph.D. στα Οικονομικά, το 1985 και το 1988 αντίστοιχα. Διετέλεσε Σύμβουλος επί οικονομικών θεμάτων του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας (1990-1993). Είναι Καθηγητής Οικονομικών και Δημόσιας Πολιτικής και Πρόεδρος του Τμήματος Πολιτικών Επιστημών και Διακυβέρνησης του Πανεπιστημίου Λευκωσίας. Είναι επίσης Πρόεδρος και συνιδρυτής του Κυπριακού Κέντρου Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων το οποίο είναι συνδεδεμένο με το Πανεπιστήμιο Λευκωσίας.

Έχει επισκεφθεί αριθμό πανεπιστημίων και δεξαμενών σκέψης ως επισκέπτης καθηγητής, ανώτερος επιστημονικός συνεργάτης ή/και προσκεκλημένος ομιλητής στην Ευρώπη, τις ΗΠΑ, τον Καναδά, τη Μέση Ανατολή, την Ιαπωνία και την Αυστραλία. Αυτά περιλαμβάνουν τα ακόλουθα ιδρύματα: *London School of Economics and Political Science, Brookings Institution, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Woodrow Wilson International Center of Scholars, Center for European Integration Studies – University of Bonn, Hebrew University of Jerusalem, Australian Institute of International Affairs* και *University of Tokyo*.

Είναι συγγραφέας και συν-επιμελητής διαφόρων βιβλίων και κειμένων πολιτικής για πολιτικά και οικονομικά θέματα καθώς και για θέματα που σχετίζονται με την Κύπρο, την ΕΕ, την ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου καθώς επίσης και ζητήματα διακυβέρνησης διεθνικών και πολυεθνικών κρατών. Μεταξύ άλλων, σημειώνονται τα βιβλία του «Η Πολιτική Οικονομία της Λύσης του Κυπριακού Προβλήματος: Η Εξέταση Τεσσάρων Σεναρίων» (PRIO Center, Nicosia 2009), «Η Κύπρος Ενώπιον Διλημάτων – Σκέψεις και Προβληματισμοί» (Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2011) και «Η Διακυβέρνηση και η Πολιτική Οικονομία μιας Ομοσπονδιακής Κύπρου» (Εκδόσεις Σιδέρη, Αθήνα 2016).

Αναφέρονται επίσης τα Κείμενα Πολιτικής *ΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΚΑΤΑΘΕΣΟΥΜΕ ΣΤΗΝ ΠΕΝΤΑΜΕΡΗ – Τα ιστορικά γεγονότα και η ανάγκη για αφήγημα* (Κυπριακό Κέντρο Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων του Πανεπιστημίου Λευκωσίας, Απρίλιο 2021) και *The Way Out of the Cyprus Economic Crisis (Notre Europe, September 2013)*. Έχει δημοσιεύσει αριθμό συγγραμμάτων, οργάνωσε πολυάριθμα διεθνή συμπόσια και συνέδρια και ήταν/είναι επιστημονικός συντονιστής αρκετών ερευνητικών προγραμμάτων. Το 2004 εισήγαγε τη διμηνιαία ηλεκτρονική έκδοση *In Depth* και στις αρχές του 2010 τη νέα σειρά *Κειμένων Πολιτικής* του Κυπριακού Κέντρου Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων. Από το Φθινόπωρο του 2017 είναι επίσης επιμελητής του μηνιαίου ηλεκτρονικού εντύπου *Eastern Mediterranean Policy Note*. Είναι παντρεμένος με την Ανδρούλλα Θεοφάνους και έχει τρεις γιους, τους Φειδία, Ανδρόνικο και Ευαγόρα.

ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΤΥΠΗ ΠΕΝΤΑΜΕΡΗ
Η Πρόταση για ένα Φυσιολογικό Κράτος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
I. ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	8
II. Η ΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΟΗΕ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΕ.....	10
III. ΤΟ ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΑΚΟ ΑΦΗΓΗΜΑ ΚΑΙ Η ΟΦΕΙΛΟΜΕΝΗ ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΑΚΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ.....	14
IV. ΤΑ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΚΑ ΜΟΝΤΕΛΑ ΚΑΙ Η ΚΥΠΡΟΣ.....	20
V. ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΣΗΜΕΡΑ ΚΑΙ Η ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΕΝΑΡΙΩΝ.....	24
VI. ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΗΡΙΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ Η Πρόταση για ένα Φυσιολογικό Κράτος.....	28
VII. Η ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ.....	33
VIII. ΕΠΙΛΟΓΟΣ/ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	37

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στόχος του Κειμένου Πολιτικής είναι η αξιολόγηση των δεδομένων που έχουν δημιουργηθεί μετά την άτυπη Πενταμερή διάσκεψη που έλαβε χώρα στις 27-29 Απριλίου 2021 και η κατάθεση συνοπτικής πρότασης για τον περαιτέρω χειρισμό του Κυπριακού. Παρά τη μη έκδοση κοινού ανακοινωθέντος ο ΓΓ του ΟΗΕ Αντόνιο Γκουτέρες εξήγγειλε νέα Πενταμερή τους επόμενους τρεις μήνες. Ο Αντόνιο Γκουτέρες σημείωσε επίσης την τουρκοκυπριακή θέση για λύση δύο κρατών και την ελληνοκυπριακή θέση για διζωνική δικοινοτική ομοσπονδία με πολιτική ισότητα (όπως την περιγράφουν τα σχετικά ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ).

Η σημερινή θέση της ελληνοκυπριακής πλευράς ήταν παντιέρα για την τουρκοκυπριακή πλευρά εδώ και χρόνια. Είναι ο τουρκικός μαξιμαλισμός που τελικά απέτρεψε μια τέτοια διευθέτηση. Η σημερινή τουρκική θέση για δύο κράτη έχει ως στόχο να οδηγηθούμε τελικά σε μια λύση συνομοσπονδίας. Με μια τέτοια διευθέτηση ολόκληρη η Κύπρος θα είναι υπό την κηδεμονία της Τουρκίας. Αυτό θα είναι λοιπόν το αποτέλεσμα «του τετραγωνισμού του κύκλου» που θα επιχειρήσει ο ΓΓ του ΟΗΕ.

Είναι αναγκαίο για την πλευρά μας να προβληματισθεί σοβαρά για μια νέα προσέγγιση καθώς η υφιστάμενη πολιτική, κρίνοντας εκ του αποτελέσματος, έχει αποτύχει. Η Κυπριακή Δημοκρατία θα πρέπει να καταθέσει κατευθυντήριες γραμμές για ένα ιδιότυπο ομοσπονδιακό πολίτευμα το οποίο να λαμβάνει υπ' όψιν όχι μόνο τις κοινότητες αλλά και τους πολίτες. Επιπρόσθετα, υπογραμμίζεται ότι η οποιαδήποτε διευθέτηση θα είναι το αποτέλεσμα της αναθεώρησης του Συντάγματος του 1960. Είναι σημαντικό επίσης να εμπεριέχονται ιδέες για τη διακυβέρνηση περιλαμβανομένης της Προεδρίας, την ασφάλεια, το Ανώτατο Δικαστήριο, το εδαφικό και το περιουσιακό. Πάνω απ' όλα η έμφαση που πρέπει να δοθεί είναι ότι η Κυπριακή Δημοκρατία θα λειτουργεί ως ένα κανονικό κράτος και μετά τη διευθέτηση, θέση την οποία αναγνώρισε ο ίδιος ο ΓΓ του ΟΗΕ. Επιπρόσθετα,

ο Πρόεδρος Αναστασιάδης υπό την ιδιότητα του ως αρχηγού κράτους (και όχι ως ηγέτης της ελληνοκυπριακής κοινότητας), νομιμοποιείται να καλέσει τις δύο εγγυήτριες δυνάμεις, Βρετανία και Ελλάδα, καθώς και την ΕΕ να συμβάλουν αποφασιστικά στην αποκατάσταση της εδαφικής ακεραιότητας της Κυπριακής Δημοκρατίας. Καθοριστικής σημασίας είναι η εξελικτική προσέγγιση προς μια τέτοια κατεύθυνση. Ιδέες εφ' όλης της ύλης για τα ζητήματα αυτά έχω καταθέσει και στο παρελθόν.

Ο περαιτέρω εμπλουτισμός τέτοιων ιδεών μέσα από την αξιοποίησή τους καθώς και την υιοθέτησή τους από τις πολιτικές δυνάμεις θα αποτελούσε ένα θεμιτό και ουσιαστικό βήμα για να εξέλθουμε από το σημερινό αδιέξοδο. Μέχρι σήμερα ενώ υφίστατο αμφισβήτηση της ακολουθούμενης φιλοσοφίας από διάφορες πολιτικές δυνάμεις, δεν υπήρξε ποτέ κατάθεση εναλλακτικής ολοκληρωμένης προσέγγισης. Μια τέτοια προσέγγιση είναι επιβεβλημένη. Ούτως ή άλλως, δεν υπάρχει μεγάλη διαφορά μεταξύ μιας αποκεντρωμένης διζωνικής δικοινοτικής ομοσπονδίας με δύο συνιστώσα κράτη, όπως προκρίνει η ελληνοκυπριακή πλευρά, και μιας λύσης συνομοσπονδίας.

Το Κείμενο Πολιτικής ολοκληρώνεται ενώ έχει ήδη ανακοινωθεί η επίσκεψη του Τούρκου Προέδρου Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν στην κατεχόμενη Κύπρο στις 20 Ιουλίου, ανήμερα της επετείου της τουρκικής εισβολής το 1974. Ταυτόχρονα έχει ανακοινωθεί η δημιουργία νέας στρατιωτικής βάσης για μη επανδρωμένα στρατιωτικά αεροσκάφη/drones στην κατεχόμενη Κύπρο. Λαμβάνοντας υπ' όψιν τις πολύ ζοφερές συνθήκες για το Κυπριακό, η Κυπριακή Δημοκρατία οφείλει να διαμορφώσει σαφή και συγκεκριμένη πολιτική για την επόμενη μέρα: τόσο στο πεδίο προάσπισής της όσο και στη διαχείριση του προβλήματος.

I. ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Τα αποτελέσματα των ατέρμονων κύκλων διακοινοτικών συνομιλιών

Ενώ η πλευρά μας βρίσκεται ενώπιον διαφορετικών δεδομένων εν όψει της αναμενόμενης νέας άτυπης Πενταμερούς διάσκεψης, είναι σημαντικό να αξιολογήσουμε συνοπτικά τους ατέρμονους κύκλους διακοινοτικών συνομιλιών. Αυτό σε συνδυασμό με την αξιολόγηση των τουρκικών θέσεων και την έξαρση της επιθετικότητας της Άγκυρας, καθώς και τη συνεχιζόμενη ανοχή του ΓΓ του ΟΗΕ είναι δυνατό να συμβάλει σε μια καλύτερη προσέγγιση απ' ό, τι προηγουμένως.

Πριν από την τουρκική εισβολή του 1974 η βάση λύσης των ενδοκυπριακών συνομιλιών, οι οποίες άρχισαν το 1968, ήταν το ενιαίο κράτος. Δυστυχώς, όμως, η συστηματική αποσταθεροποίηση από ενδογενείς και εξωγενείς παράγοντες συνέβαλε στην αποτροπή της δίκαιης αυτής κατάληξης.

Η τουρκική πλευρά έθεσε θέμα ομοσπονδιακής διευθέτησης σε διάφορες περιπτώσεις ακόμα και πριν το 1974. Η θέση αυτή απορρίφθηκε από τον Πρόεδρο Μακάριο και τη διεθνή κοινότητα (περιλαμβανομένης και της Σοβιετικής Ένωσης η οποία για ένα χρονικό διάστημα υποστήριξε την ιδέα της ομοσπονδίας) καθώς δεν υπήρχε η γεωγραφική βάση για μια τέτοια λύση. Μετά την εισβολή, την εθνοκάθαρση και την κατοχή, η τουρκική πλευρά προέβαλε τη θέση ότι «η οποιαδήποτε λύση θα πρέπει να στηριχθεί στις νέες πραγματικότητες».

Η ελληνική πλευρά σταδιακά δέχθηκε την αρχή της δικοινοτικής ομοσπονδίας σε γεωγραφική βάση. Όμως ο «οδυνηρός συμβιβασμός» δεν ήταν αρκετός για την τουρκική πλευρά για να υπάρξει κατάληξη σε μια υποφερτή ομοσπονδιακή λύση.

Αξιολογώντας την όλη πορεία των συνομιλιών μετά την εισβολή μέχρι και σήμερα, είναι προφανές ότι το διαπραγματευτικό πλαίσιο έχει μετακινηθεί

δραστικά προς τις θέσεις της τουρκικής πλευράς. Αυτό ήταν αποτέλεσμα διαφόρων παραγόντων μεταξύ των οποίων το ανισοζύγιο δυνάμεων, η ανεπαρκής κατανόηση των δεδομένων από την ελληνοκυπριακή ηγεσία και την Αθήνα, η ουδέτερη στάση του ΟΗΕ και η ανοχή που έχουν επιδείξει οι ΗΠΑ, η ΕΕ και η Βρετανία καθώς και άλλες δυνάμεις έναντι της Τουρκίας.

Η πολιτική που έχει ακολουθηθεί όλα αυτά τα χρόνια δεν έχει πετύχει τους στόχους της. Σημειώνεται ότι στην τελευταία του ομιλία στις 20 Ιουλίου 1977, ο Πρόεδρος Μακάριος υπογράμμισε ότι παρά τις οδυνηρές και ουσιαστικές υποχωρήσεις της ελληνοκυπριακής πλευράς δεν υπήρξε ανταπόκριση από την τουρκική πλευρά. Ήταν ταυτόχρονα έκφραση απογοήτευσης. Επιπρόσθετα, διακήρυξε την αναγκαιότητα του μακροχρόνιου αγώνα για την ανάκτηση της εδαφικής ακεραιότητας και της ελευθερίας της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ξεκαθάρισε, επίσης, ότι αυτό δεν ήταν επιλογή αλλά αποτέλεσμα της τουρκικής αδιαλλαξίας. Η θέση ότι έχει αποτύχει η πολιτική του μακροχρόνιου αγώνα δεν ευσταθεί καθώς αυτή η επιλογή δεν υιοθετήθηκε ούτε υλοποιήθηκε. Είναι η πολιτική των συνεχών υποχωρήσεων που κατέρρευσε.

Μετά την άτυπη Πενταμερή διάσκεψη στις 27-29 Απριλίου 2021, ο Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν και άλλοι Τούρκοι αξιωματούχοι δηλώνουν ότι οι μελλοντικές συνομιλίες πρέπει να είναι στη βάση των δύο κρατών. Είναι γνωστό ότι διαχρονικά η τουρκική πλευρά αποκόμισε τεράστια οφέλη, διαφοροποιώντας σταδιακά θέματα διαδικασίας. Η ελληνοκυπριακή πλευρά δεν μπορεί να προβεί σε μια τέτοια παραχώρηση καθώς οι συνέπειες θα είναι μη αναστρέψιμες.

II. Η ΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΟΗΕ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΕ

Ο ρόλος του ΟΗΕ

Διαχρονικά η Κύπρος είχε υψηλές προσδοκίες από τον ΟΗΕ. Και ενώ πριν από το 1974 η στάση του ΟΗΕ ήταν θετική για την Κυπριακή Δημοκρατία, μετά την εισβολή και τα νέα δεδομένα που είχαν δημιουργηθεί υπήρξαν σοβαρές διαφοροποιήσεις. Παρά την κατ' εξοχήν κατοχική διάσταση του Κυπριακού, το Συμβούλιο Ασφαλείας προέκρινε τις διακοινοτικές συνομιλίες για την εξεύρεση λύσης, τηρώντας ίσες αποστάσεις. Η διαδικασία αυτή έχει διαιωνισθεί ανεξάρτητα από το γεγονός ότι η τουρκοκυπριακή ηγεσία δεν είναι σε θέση να λάβει καμία ουσιαστική απόφαση χωρίς την έγκριση της Άγκυρας.

Ενώ υπάρχουν δικαιολογημένες απογοητεύσεις από τη στάση του ΟΗΕ μετά το 1974, είναι σημαντικό να κατανοηθεί ότι ο Οργανισμός λειτουργεί λαμβάνοντας υπ' όψιν τις πολιτικές πραγματικότητες και το ισοζύγιο δυνάμεων. Επιπρόσθετα, στις διάφορες συγκρούσεις όπου ενεργεί ως διαμεσολαβητής, συνήθως δεν παίρνει θέση επί της ουσίας της διαμάχης. Ως εκ τούτου οι οποιοσδήποτε ψευδαισθήσεις για τον ρόλο του ΟΗΕ θα πρέπει να παραμερισθούν. Σημειώνεται ότι ο πρώην Γενικός Διευθυντής του Υπουργείου Εξωτερικών του Ισραήλ και Επίτιμος Καθηγητής του Εβραϊκού Πανεπιστημίου της Ιερουσαλήμ Σλόμο Αβινέρι είχε αναφέρει το 2004 για το Σχέδιο Ανάν ότι αντικατοπτρίζει μια στάση που ισοδυναμεί ως "the UN's and the EU's favourite occupation", δηλαδή «την αγαπημένη κατοχή του ΟΗΕ και της ΕΕ».

Υπογραμμίζεται ότι κατά τη διάρκεια της Πενταμερούς ο Τουρκοκύπριος ηγέτης Ερσίν Τατάρ, με τη στήριξη της Άγκυρας, κατέθεσε πρόταση για λύση δύο κρατών. Η πρόταση αυτή είναι εκτός των όρων εντολής του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ. Η αντίδραση της ελληνοκυπριακής πλευράς στο θέμα αυτό ήταν περιορισμένη. Ενδεχομένως αυτό να ήταν αποτέλεσμα και του φόβου για κατάθεση της εντολής από τον ΓΓ του ΟΗΕ για τη συνέχιση των

προσπαθειών εξεύρεσης λύσης στο Κυπριακό. Διευκρινίζεται ότι ο ΓΓ του ΟΗΕ δεν μπορεί να πράξει αυτό. Μια τέτοια ενέργεια θα συνιστούσε εκβιασμό της ελληνοκυπριακής πλευράς, η οποία εκ των πραγμάτων βρίσκεται σε μειονεκτική θέση από στρατιωτικής σκοπιάς. Υπενθυμίζεται ότι οι διαχρονικές και συστηματικές παραχωρήσεις της ελληνοκυπριακής πλευράς μετά το 1974 ήταν εν πολλοίς αποτέλεσμα του στρατιωτικού ανισοζυγίου στο νησί και την Ανατολική Μεσόγειο.

Ούτως ή άλλως, ο ΓΓ μόνο εισηγήσεις μπορεί να κάνει. Η αλλαγή ή ο τερματισμός της εντολής προς τον ΓΓ γίνεται μόνο με απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ. Μέχρι να εγκριθεί τέτοια ή οποιαδήποτε άλλη απόφαση από το Συμβούλιο Ασφαλείας, ο ΓΓ δεσμεύεται από τα ψηφίσματα που ήδη περιγράφουν την εντολή του.

Επισημαίνεται επίσης, ότι η στάση ανοχής του ΓΓ του ΟΗΕ έναντι των ενεργειών της Τουρκίας στην κατεχόμενη Κύπρο τείνει να υποσκάψει την ίδια την αξιοπιστία του Οργανισμού. Ακόμα και η φρασεολογία που χρησιμοποιείται είναι το ολιγότερο ατυχής. Ενώ με βάση το Σύνταγμα του 1960 οι δύο κοινότητες είναι ισότιμες, η Κυπριακή Δημοκρατία και η «Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου» («ΤΔΒΚ») δεν είναι ισότιμες. Είναι σημαντικό να εμπεδωθεί ότι στην Κύπρο υπάρχει ένα νόμιμο κράτος μέλος του ΟΗΕ και της ΕΕ καθώς και μια κατοχική οντότητα η οποία δημιουργήθηκε και αναγνωρίζεται από την Τουρκία. Ως εκ τούτου δεν τίθεται θέμα συνομιλιών στη βάση δύο ισότιμων κρατών.

Η ΕΕ

Όταν η Κυπριακή Δημοκρατία υπέβαλε αίτηση για ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) το 1990 υπήρχαν υψηλές προσδοκίες. Μεταξύ άλλων, ήταν διάχυτη η πεποίθηση ότι το αξιακό σύστημα της Ένωσης καθώς και το ευρύτερο θεσμικό της πλαίσιο σε συνδυασμό με άλλα δεδομένα όπως οι ευρωπαϊκές φιλοδοξίες της Τουρκίας θα συνέβαλλαν σε μια δίκαιη διευθέτηση του Κυπριακού. Όλα αυτά δεν επαληθεύθηκαν.

Επιπρόσθετα, μετά την απόρριψη του Σχεδίου Ανάν η ηθική υπεροχή της Κυπριακής Δημοκρατίας διαβρώθηκε ενώ η κατοχική Τουρκία προέβαλε τον ισχυρισμό ότι η ίδια είχε πράξει αυτό που της αναλογούσε για την επίλυση του προβλήματος. Η πραγματικότητα, όμως, ήταν διαφορετική. Ενώ το Σχέδιο Ανάν ικανοποιούσε τις περισσότερες από τις τουρκικές απαιτήσεις, οι περισσότεροι Ελληνοκύπριοι ένοιωθαν ότι η υλοποίηση του θα διέλυε το νόμιμο κράτος και θα επιδεινωνόταν η θέση τους. Επιπρόσθετα, η ΕΕ δεν επέδειξε την οφειλόμενη αλληλεγγύη έναντι της Κυπριακής Δημοκρατίας ενώ ταυτόχρονα η ανοχή της έναντι της Τουρκίας εξακολουθεί να παραμένει άνευ ορίων. Και τούτο ως αποτέλεσμα του γεγονότος ότι στη ζυγαριά οι διάφορες διαστάσεις των Ευρωτουρκικών σχέσεων και τα εμπλεκόμενα πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα βαραίνουν πολύ περισσότερο από την αρχή της αλληλεγγύης και άλλων αξιών της ΕΕ.

Η αντίδραση της ΕΕ στις συστηματικά έκνομες ενέργειες της Τουρκίας στην Κυπριακή Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ), στον συνεχιζόμενο εποικισμό και υβριδικό πόλεμο εις βάρος της Κυπριακής Δημοκρατίας, στα τεκταινόμενα στην περικλειστή πόλη των Βαρωσίων και την εμπλοκή του Ερντογάν στις εκλογές τον περασμένο Οκτώβριο (10/2020) για ανάδειξη του ηγέτη του κατοχικού καθεστώτος ήταν υποτονική. Επίσης, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι οι προσπάθειες της κυπριακής κυβέρνησης για την επιβολή κυρώσεων εις βάρος της Τουρκίας δεν είχαν αντίκρισμα τουλάχιστον μέχρι σήμερα.

Στην Πενταμερή διάσκεψη στις 27-29 Απριλίου 2021 η παρουσία της ΕΕ ήταν υποβαθμισμένη κατ' απαίτησιν της Τουρκίας. Και ενώ στις συζητήσεις για το μέλλον της Κύπρου καθοριστικό ρόλο διαδραματίζουν δύο από τις τρεις εγγυήτριες δυνάμεις που δεν είναι μέλη της ΕΕ, η Βρετανία και η Τουρκία, η Ένωση, μέλος της οποίας είναι η Κυπριακή Δημοκρατία, ήταν κατ' ουσίαν απλός θεατής. Ως αποτέλεσμα, έχει δημιουργηθεί ένα δυνητικά επικίνδυνο προηγούμενο για την ελληνοκυπριακή πλευρά. Ο Πρόεδρος Αναστασιάδης

έπρεπε να είχε περισσότερες απαιτήσεις στο θέμα αυτό. Αλλά πάνω απ' όλα η ίδια η ΕΕ δεν έπρεπε να αποδεχθεί την υποβάθμισή της.

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τη σημασία των σχέσεων ΕΕ και Τουρκίας, θεωρώ ότι η Ένωση διαθέτει όχι μόνο τα εχέγγυα αλλά και την υποχρέωση να προστατέψει ένα κράτος μέλος της, την Κυπριακή Δημοκρατία, από τον τουρκικό επεκτατισμό. Η εσωτερική πτυχή του Κυπριακού είναι δυνατό να επιλυθεί στα πλαίσια ενός ιδιότυπου ομοσπονδιακού μοντέλου, εάν οι κυριότεροι παράγοντες που θα ληφθούν υπ' όψιν είναι η βιωσιμότητα, η λειτουργικότητα, η δημοκρατία και όχι το ανισοζύγιο στρατιωτικής ισχύος στην περιοχή.

ΙΙΙ. ΤΟ ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΑΚΟ ΑΦΗΓΗΜΑ ΚΑΙ Η ΟΦΕΙΛΟΜΕΝΗ ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΑΚΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Η ηθική υπεροχή είναι μαζί με τη στρατιωτική δύναμη καθώς και την οικονομία (με την ευρύτερη έννοια του όρου), τρεις από τους βασικούς συντελεστές ισχύος στις διεθνείς σχέσεις και το διεθνές περιβάλλον. Στον τομέα αυτό όπου είχε ισχυρό συγκριτικό πλεονέκτημα η Κυπριακή Δημοκρατία, η τουρκική πλευρά αποκόμισε κέρδος μετά το Σχέδιο Ανάν σε αρκετά σημεία. Και τούτο ως αποτέλεσμα, μεταξύ άλλων, της απουσίας ενός ολοκληρωμένου και κοινού αφηγήματος από την ελληνοκυπριακή πλευρά. Το ζητούμενο είναι η πλήρης αποκατάσταση της ηθικής υπεροχής της Κυπριακής Δημοκρατίας ως απαραίτητης, αν και όχι επαρκούς, προϋπόθεσης για δικαίωση.

Η τουρκική «αφηγηματική επεξήγηση» και εμείς

Ένας από τους πυλώνες στους οποίους η Κυπριακή Δημοκρατία στηρίχθηκε μετά την εισβολή του 1974 και την κατοχή ήταν η ηθική υπεροχή. Προβαλλόταν, μεταξύ άλλων, η θέση ότι η Τουρκία είχε διαπράξει εγκληματικές πράξεις στην Κύπρο και ότι έπρεπε να τερματισθεί η κατοχή και να αποκατασταθούν τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι βασικές ελευθερίες όλων των πολιτών.

Η Τουρκία, πέρα από τη στρατιωτική της υπεροχή, έχει επιχειρήσει συστηματικά να διαφοροποιήσει αντιλήψεις, προωθώντας τη δική της «αφηγηματική επεξήγηση» («narrative»). Είναι σημαντικό να αξιολογηθεί η «αφηγηματική επεξήγηση» της Τουρκίας (the Turkish «narrative») που έχει ως ακολούθως:

«Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1963-1964 οι Τουρκοκύπριοι εκδιώχθηκαν από την Κυπριακή Δημοκρατία και ως εκ τούτου κατελύθη το νόμιμο κράτος. Έκτοτε η Κυπριακή Δημοκρατία είναι εκλιπούσα, καθώς την εξουσία ασκεί μονομερώς η Ελληνοκυπριακή Διοίκηση.

Το 1974 μετά από το πραξικόπημα της Χούντας των Αθηνών το οποίο ανέτρεψε τον Πρόεδρο Μακάριο, η Τουρκία επενέβη με βάση τη συναφή πρόνοια του άρθρου 4,2 του Συντάγματος με στόχο την αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης, την προστασία της τουρκοκυπριακής κοινότητας και την αποτροπή της προσάρτησης της Κύπρου από την Ελλάδα. Η ειρηνευτική τουρκική επιχείρηση στην Κύπρο συνέβαλε, επίσης, στην αποκατάσταση της δημοκρατίας στην Ελλάδα. Έκτοτε στο νησί υπάρχει ειρήνη.

Η Τουρκία προσπάθησε κατ' επανάληψιν να συμβάλει στη λύση του Κυπριακού αλλά αυτό δεν κατέστη δυνατό λόγω της αδιαλλαξίας των Ελληνοκυπρίων. Το 2004 ήταν μια κορυφαία στιγμή όπου η Τουρκία και οι Τουρκοκύπριοι είπαν ναι σε ένα ισοζυγισμένο σχέδιο του ΓΓ του ΟΗΕ, Κόφι Ανάν, και οι Ελληνοκύπριοι το απέρριψαν διότι δεν ήθελαν και δεν θέλουν να μοιραστούν την εξουσία, τον πλούτο και τα οφέλη της συμμετοχής στην ΕΕ μαζί με τους Τουρκοκύπριους. Αλλά και μεταγενέστερα υπήρξαν ευκαιρίες επίλυσης του Κυπριακού με κορυφαίο γεγονός την πρωτοβουλία που κατέληξε σε αποτυχία στο Κρανς Μοντάνα αρχές Ιουλίου του 2017 εξ υπαιτιότητας της ελληνοκυπριακής πλευράς. Η ουσία του Κυπριακού είναι ότι οι Τουρκοκύπριοι βρίσκονται σε απομόνωση και η Τουρκία αδικώς κατηγορείται και αντιμετωπίζει προβλήματα και προσκόμματα σε σχέση με την ενταξιακή της πορεία».

Η τουρκική «αφηγηματική επεξήγηση» είναι γεμάτη από παραπλανητικές ανακρίβειες. Η ουσία, όμως, είναι ότι αυτό είναι ένα κεντρικό μήνυμα το οποίο επηρεάζει αρκετά κέντρα αποφάσεων σε διάφορες χώρες. Δυστυχώς το τουρκικό αφήγημα βρίσκει θετικούς αποδέκτες ακόμα και σε Κύπρο και σε Ελλάδα.

Η Τουρκία επενδύει εκατομμύρια δολάρια σε πανεπιστημιακές έδρες, κέντρα αποφάσεων, δεξαμενές σκέψης, μέσα μαζικής επικοινωνίας και σε ανθρώπους. Και έχει πετύχει σήμερα μία ουσιαστική διαφοροποίηση των «παραστάσεων». Ακόμα και στην κατεχόμενη Κύπρο η Τουρκία έχει επενδύσει σε πανεπιστήμια καθώς και κάποιες δεξαμενές σκέψης. Αντίθετα η Κυπριακή Δημοκρατία ακολουθεί μία απηρχαιωμένη πολιτική «διαφώτισης» που κάθε άλλο από διαφωτιστική είναι. Ούτε έχει δώσει την απαιτούμενη στήριξη είτε σε ξένα είτε σε ντόπια συναφή ιδρύματα.

Δεν πρέπει λοιπόν να εκπλήττει ότι κατ' ουσίαν δεν υπάρχει ελληνοκυπριακή «αφηγηματική επεξήγηση»/narrative. Αντί τούτου αν ανατρέξει κανείς στα ελληνοκυπριακά ΜΜΕ προκύπτει το συμπέρασμα ότι στην καλύτερη περίπτωση υφίσταται μία ιδεολογική σύγχυση και στη χειρότερη περίπτωση αντιφατικά συναισθήματα υπεροχής, ηττοπάθειας αλλά και ενοχής. Αποτελεί κατάντημα ότι ένα μέρος των πολιτικών δυνάμεων και της κοινωνίας θεωρεί ότι το Κυπριακό εξακολουθεί να είναι άλυτο ως αποτέλεσμα δικών μας ευθυνών. Η Κυπριακή Δημοκρατία παρά το γεγονός ότι εντάχθηκε στην ΕΕ δεν λειτουργεί με αυτοπεποίθηση ενώ το υφιστάμενο κοινωνικοοικονομικό και πολιτικό σύστημα δεν βασίζεται πάνω σε στέρεες βάσεις.

Η οφειλόμενη «αφηγηματική επεξήγηση» της Κυπριακής Δημοκρατίας

Ως αποτέλεσμα διαφόρων παραγόντων η ηθική υπεροχή της Κυπριακής Δημοκρατίας διαβρώθηκε, ενώ ταυτόχρονα η τουρκική «αφηγηματική επεξήγηση» προώθησε αποτελεσματικά τις δικές της πολύ συγκεκριμένες θέσεις. Δύο βασικοί λόγοι για την ανεπάρκεια της «αφηγηματικής επεξήγησης» της ελληνοκυπριακής πλευράς εξακολουθούν να είναι αφ' ενός η έλλειψη στρατηγικής και οράματος και αφ' ετέρου η μεγάλη σύγχυση. Ούτως ή άλλως, μία διάσταση της αφηγηματικής επεξήγησης της Κυπριακής Δημοκρατίας θα μπορούσε να έχει ως ακολούθως:

«Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1963-1964, η τουρκοκυπριακή ηγεσία σε συνεργασία με την Τουρκία προσπάθησαν να αποσταθεροποιήσουν το νεοσύστατο κράτος χρησιμοποιώντας

διάφορα μέσα, μεταξύ των οποίων και η βία. Η Τουρκία και οι Τουρκοκύπριοι στασιαστές δεν πέτυχαν τους στόχους τους. Το κράτος συνέχισε να λειτουργεί νόμιμα βάσει του Δικαίου της Ανάγκης και του Διεθνούς Δικαίου. Η εξέλιξη αυτή επικυρώθηκε από το Ψήφισμα 186 στις 4 Μαρτίου του 1964 από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ.

Όταν η Τουρκία εισέβαλε στην Κύπρο στις 20 Ιουλίου 1974 εκμεταλλευόμενη την ευκαιρία που δημιούργησε η ανατροπή του Προέδρου Μακαρίου από την αμερικανοκίνητη Χούντα των Αθηνών, προέβαλε τη θέση ότι η επέμβαση είχε ως στόχο την αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης και την προστασία της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Στις 23 Ιουλίου η Χούντα κατέρρευσε, όπως επίσης και η πραξικοπηματική κυβέρνηση στη Λευκωσία. Ο Γ. Κληρίδης ανέλαβε καθήκοντα Προεδρεύοντος, αποκαθιστώντας τη συνταγματική τάξη, και εισηγήθηκε την επιστροφή στο Σύνταγμα του 1960. Η Τουρκία απέρριψε την πρόταση συνεχίζοντας την παραβίαση της εκεχειρίας για κατάπαυση του πυρός. Στις 14 Αυγούστου εξαπέλυσε νέα επίθεση η οποία κατέληξε στις 16 του ίδιου μηνός με την κατάληψη του 37% του εδάφους της Κύπρου. Υπογραμμίζεται ότι λίγο πριν το πραξικόπημα είχε ολοκληρωθεί πλαίσιο συμφωνίας στη βάση ενός ενιαίου κράτους, με στοιχεία τοπικής και κοινοτικής αυτονομίας σε θέματα χαμηλής πολιτικής, με τη συμβολή των δύο συνταγματολόγων Μ. Δεκλερή και Ο. Αλτικαστή από την Ελλάδα και την Τουρκία αντίστοιχα. Το κείμενο θα παρουσιαζόταν στους δύο συνομιλητές, Γ. Κληρίδη και Ρ. Ντενκτάς, στις 16 Ιουλίου, 1974 για έγκριση.

Η ελληνοκυπριακή πολιτική ηγεσία με στόχο την ανατροπή των κατοχικών δεδομένων δέχθηκε ως ύστατο οδυνηρό συμβιβασμό τη διπεριφερειακή δικοινοτική ομοσπονδία το 1977 η οποία

όμως ερμηνεύθηκε διαφορετικά από τις δύο πλευρές. Η ελληνοκυπριακή ερμηνεία ήταν ότι θα υπήρχε μία ισχυρή κεντρική κυβέρνηση και ότι οι γεωγραφικές ζώνες θα είχαν τη μορφή περιφερειών. Το δικαίωμα επιστροφής όλων των προσφύγων καθώς και οι τρεις βασικές ελευθερίες εθεωρούντο αδιαπραγμάτευτες. Αντίθετα, όμως, οι θέσεις της τουρκο(κυπριακής) πλευράς εστιάζονταν σε μια χαλαρή συνομοσπονδία.

Στην πορεία του χρόνου η μία ελληνοκυπριακή υποχώρηση χάριν της λύσης ακολουθούσε την άλλη αλλά η λύση δεν ερχόταν. Όταν τελικά η κατάληξη ήταν το Σχέδιο Ανάν, οι Ελληνοκύπριοι το απέρριψαν με μεγάλη πλειοψηφία (75,8%) καθ' ότι έκριναν ότι τυχόν υλοποίησή του δεν θα έλυσε το Κυπριακό αλλά, αντίθετα, θα επιδείνωνε την υφιστάμενη κατάσταση.

Η τουρκική πολιτική του εποικισμού, του σφετερισμού ελληνοκυπριακών περιουσιών, η μη αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας και του δικαιώματος ύπαρξής της, η προσπάθεια νομιμοποίησης του εθνικού ξεκαθαρίσματος (βλέπε αυστηρή διζωνικότητα), η εμμονή σε συνέχιση των εγγυήσεων και η διοχέτευση παράνομων μεταναστών από την Τουρκία και τα κατεχόμενα στις ελεύθερες περιοχές αποτελούν στοιχεία τα οποία υποδεικνύουν ότι η τουρκική πολιτική στην Κύπρο είναι ηγεμονική και επεκτατική. Δεν είναι υπερβολή να λεχθεί ότι η Τουρκία χρησιμοποιεί την τουρκοκυπριακή μειονοτική κοινότητα όπως έπραξε η Ναζιστική Γερμανία με τους Γερμανόφωνους στη Σουδεντία λίγο πριν από την έναρξη του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου για να καταλάβει την Τσεχοσλοβακία.

Η λύση του Κυπριακού δεν μπορεί να εδράζεται στα αποτελέσματα της κατοχής και της επεκτατικής πολιτικής της Τουρκίας. Αντίθετα ενώ θα λαμβάνει σοβαρά υπ' όψιν τα ιστορικά δεδομένα θα πρέπει να στηρίζεται στις ανάγκες του παρόντος και του μέλλοντος. Στο πλαίσιο αυτό η λύση μπορεί να εξευρεθεί με βάση το Σύνταγμα του 1960 και την αναθεώρησή του καθώς και του ευρωπαϊκού αξιακού συστήματος. Μεταξύ των βασικών πυλώνων της συνταγματικής αναθεώρησης θα είναι η απαλλαγή από τις εγγυήσεις ή τουλάχιστον η διαφοροποίηση του συστήματος εγγυήσεων, ο σεβασμός των κοινοτήτων και η ισοτιμία των πολιτών, και η προώθηση κοινών θεσμών. Επιπρόσθετα, είναι σημαντικό να υφίσταται ένα ελάχιστο κοινό αξιακό σύστημα.

Μια τέτοια λύση θα διασφαλίσει τα δικαιώματα όλων των πολιτών και παράλληλα θα μετατρέψει την Κύπρο σε χώρα κεφάλαιο για την ΕΕ και τη διεθνή κοινότητα γενικότερα. Μεταξύ άλλων, θα συμβάλει στην προώθηση ενός αξιακού συστήματος στην ευρύτερη περιοχή το οποίο θα περιλαμβάνει την ειρηνική συνύπαρξη, τη συμφιλίωση, τη δημοκρατία και τη βιώσιμη ανάπτυξη».

Αξιοποιώντας την προτεινόμενη «αφηγηματική επεξήγηση» η Κυπριακή Δημοκρατία μπορεί να προχωρήσει σοβαρά, σταθερά, με αυτοπεποίθηση και να έχει στόχους που να εμπνέουν τον λαό της και να πείθουν τους εταίρους της.

IV. ΤΑ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΚΑ ΜΟΝΤΕΛΑ ΚΑΙ Η ΚΥΠΡΟΣ

Το υπό συζήτηση διαπραγματευτικό πλαίσιο για λύση του Κυπριακού περιστρεφόταν εδώ και πολλά χρόνια γύρω από τη διζωνική δικοινοτική ομοσπονδία. Όμως παρά τις οποιοσδήποτε συγκλίσεις που είχαν επιτευχθεί μεταξύ των δύο πλευρών υπάρχουν διαφορετικές ερμηνείες σε πολλά θέματα. Είναι σημαντικό να αξιολογήσουμε κάποια κορυφαία ζητήματα για τα ομοσπονδιακά πολιτεύματα και ταυτόχρονα να δούμε τις προεκτάσεις για την Κύπρο. Πάνω απ' όλα θα πρέπει να δούμε πώς δημιουργούνται τα ομοσπονδιακά πολιτεύματα:

Κατηγορία Α: Μια ομοσπονδία δημιουργείται από την ένωση δύο ή περισσότερων κρατών/συστατικών οντοτήτων με στόχο την εξυπηρέτηση κοινών στόχων. Σε αυτούς συμπεριλαμβάνονται η ασφάλεια και η οικονομική ευημερία. Πέραν τούτου εννοείται ότι τα συστατικά/συνιστώντα μέρη μιας ομοσπονδίας ενστερνίζονται ένα ελάχιστο πλαίσιο αρχών ή/και αξιών.

Κατηγορία Β: Μια χώρα είναι δυνατό να οδηγηθεί σε ένα ομοσπονδιακό σύστημα διά μέσω της μετεξέλιξης του πολιτεύματός της το οποίο ήταν ενιαίο κράτος. Αυτό μπορεί να γίνει για σκοπούς αποκέντρωσης ή/και για την ικανοποίηση συγκεκριμένων επιδιώξεων κάποιων εθνοκοινοτικών ή/και θρησκευτικών ομάδων.

Κατηγορία Γ: Είναι τα ιδιότυπα πολιτεύματα στα οποία είναι δυνατό να εντοπισθούν στοιχεία ενιαίου κράτους και ομοσπονδίας. Θα μπορούσε να λεχθεί ότι τα πολιτεύματα της Βρετανίας και της Ισπανίας ανήκουν σε αυτή την κατηγορία. Και στις δύο χώρες υπάρχει για κάποιες περιοχές ευρεία αυτονομία (π.χ. Σκωτία στη Βρετανία και Καταλονία στη Ισπανία). Επιπρόσθετα, σε αυτά τα ιδιότυπα ομοσπονδιακά πολιτεύματα είναι δυνατό να υπάρχουν ασύμμετρες καταστάσεις. Για παράδειγμα, μια περιφέρεια μπορεί να έχει ευρύτερη αυτονομία και συγκεκριμένα προνόμια που να μην

έχουν άλλες περιοχές της χώρας (π.χ. τα νησιά Aland στη Φινλανδία, που κατοικούνται αποκλειστικά από Σουηδόφωνους).

Μια άλλη διάσταση της ομοσπονδιακής θεωρίας είναι η αξιολόγηση των διαφόρων ειδών τέτοιων πολιτευμάτων. Μια συγκεκριμένη κατηγορία είναι αυτή των ενοποιητικών ομοσπονδιακών πολιτευμάτων (integrationalist federalism με κύριο θεωρητικό τον V. Horowitz). Κλασικό παράδειγμα είναι το σύστημα των ΗΠΑ. Τα πολιτεύματα αυτά, τα οποία στηρίζονται στον συνταγματικό πατριωτισμό, υπογραμμίζουν την ενότητα του κράτους καθώς και την αυτονομία των επί μέρους συστατικών οντοτήτων. Τέτοιου είδους συντάγματα ενώ απορρίπτουν τον εθνοκοινοτισμό ως πυλώνα πολιτικής δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα στον σεβασμό των ατομικών ελευθεριών και των δικαιωμάτων μειονοτικών ομάδων.

Μια άλλη σημαντική κατηγορία είναι αυτή των πολιτευμάτων συναινετικής δημοκρατίας (consociational democracy με κύριο θεωρητικό τον A. Lijphart). Αυτά τα μοντέλα στηρίζονται σε εθνοκοινοτικούς ή/και θρησκευτικούς πυλώνες. Κλασικά παραδείγματα αυτών των μοντέλων είναι η Βοσνία, το Βέλγιο και ο Λίβανος. Υπογραμμίζεται ότι και το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας στηριζόταν αποκλειστικά σε αυτό το μοντέλο συναινετικής δημοκρατίας. Η ειρηνική συμβίωση και η αποτελεσματική διακυβέρνηση απαιτούν ένα υψηλό πνεύμα συνεργασίας και αλληλοσεβασμού. Στην πραγματικότητα αυτό αποτελεί θεωρητική προσέγγιση παρά πράξη επί του εδάφους. Η επιτυχία τέτοιων πολιτευμάτων είναι εξαιρετικά δύσκολη έως αδύνατη ιδίως εάν τα συστατικά μέρη είναι μόνο δύο.

Στην Κύπρο δεν υπήρχε η βάση για τη δημιουργία μιας ομοσπονδίας πριν το 1974. Η βίαιη μετακίνηση μεγάλου μέρους του πληθυσμού ως αποτέλεσμα της εισβολής του 1974 διαφοροποίησε τα δεδομένα. Πέραν τούτου στην Κύπρο η Τουρκία προσπαθεί να προωθήσει τη δημιουργία ενός ομοσπονδιακού πολιτεύματος με τρόπο που να εξασκεί έλεγχο μέσω του τουρκοκυπριακού συνιστώντος κράτους.

Παράλληλα, ενώ οι Τουρκοκύπριοι έχουν αποκτήσει ταξιδιωτικά και άλλα έγγραφα της Κυπριακής Δημοκρατίας και επωφελούνται της ιδιότητας του Ευρωπαίου πολίτη, οι περισσότεροι απ' αυτούς δεν αναγνωρίζουν το νόμιμο κράτος. Επιπρόσθετα, αποκαλούν το νόμιμο κράτος «Ελληνοκυπριακή Διοίκηση» και η νομιμοφροσύνη τους είναι προς την «ΤΔΒΚ» και την Τουρκία. Επίσης, σε πολιτικό επίπεδο δεν υπάρχει συναντίληψη για το ποιο θα είναι το κοινό ομοσπονδιακό κράτος: η Κυπριακή Δημοκρατία η οποία θα μετεξελιχθεί ή ένα νέο κράτος που θα δημιουργηθεί ως αποτέλεσμα της αλληλοαναγνώρισης Κυπριακής Δημοκρατίας και «ΤΔΒΚ»; Μέχρι τώρα ο ΟΗΕ προσπαθούσε να παρακάμψει τα ακανθώδη αυτά θέματα διά της μεθόδου της εποικοδομητικής ασάφειας.

Πέραν του μεγάλου ανισοζυγίου δυνάμεων δεν υπάρχει επαρκής γνώση για ομοσπονδιακά πολιτεύματα στο ελληνοκυπριακό πολιτικό σύστημα και στην κοινωνία. Ως αποτέλεσμα η πολιτική ηγεσία εγκλωβίσθηκε να συζητά τη δημιουργία μιας ομοσπονδίας στα πλαίσια της Κατηγορίας Α (ως αποτέλεσμα ένωσης δύο κρατών/συνιστωσών οντοτήτων) καθώς και στη βάση του μοντέλου της συναινετικής δημοκρατίας. Όπως έχει ήδη σημειωθεί είναι εξαιρετικά δύσκολο να υπάρξει ένα ευοίωνο μέλλον ιδίως όταν τα συνιστώμενα/συστατικά μέρη είναι μόνο δύο.

Ως έχουν όμως τα πράγματα μια διευθέτηση στη βάση διζωνικής δικοινοτικής ομοσπονδίας με τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά θα έχει ολέθριες συνέπειες. Και επειδή προβάλλεται το επιχείρημα ότι η απεμπλοκή από τη συγκεκριμένη φιλοσοφία επίλυσης θα έχει υψηλό κόστος, υπογραμμίζω ότι το κόστος της διαιώνισης αυτής της προσέγγισης και ενδεχομένως υλοποίησής της θα είναι πολύ μεγαλύτερο από την απεμπλοκή. Εάν η θέση αυτή είναι ορθή, τότε σε στρατηγικό επίπεδο επιβάλλεται μια πειστική εναλλακτική πορεία. Τα δεδομένα θα ήταν υποφερτά εάν το υπό συζήτηση πλαίσιο ενέπιπτε στην Κατηγορία Β (μετεξέλιξη από ενιαίο σε ομοσπονδιακό) ή την Κατηγορία Γ (ιδιότυπα ομοσπονδιακά πολιτεύματα), και εάν επιστρατεύοντο στοιχεία από το ενοποιητικό (integrationalist) ομοσπονδιακό

μοντέλο. Κάτω από τέτοια δεδομένα θα ήταν εφικτό να οικοδομηθεί έστω και εξελικτικά ένα βιώσιμο ομοσπονδιακό σύστημα. Δύσκολο εγχείρημα, αλλά προφανώς απαραίτητο.

V. ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΣΗΜΕΡΑ ΚΑΙ Η ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΕΝΑΡΙΩΝ

Λαμβάνοντας υπ' όψιν όλα τα δεδομένα, περιλαμβανομένης και της έξαρσης της τουρκικής επιθετικότητας, είναι καθοριστικής σημασίας να αξιολογηθούν τα διάφορα σενάρια λύσης τα οποία συζητούνται ή/και προτάσσονται σε διάφορα επίπεδα.

Ενιαίο κράτος:

Η επιλογή αυτή είναι ανέφικτη. Σημειώνεται ότι το Σύνταγμα Ζυρίχης-Λονδίνου δεν στηριζόταν στο ενιαίο κράτος αλλά σε ένα πρότυπο Συναινετικής Δημοκρατίας (Consociational Democracy), το οποίο ήταν μια μορφή διοικητικής ομοσπονδίας. Στην περίπτωση της Κύπρου το συγκεκριμένο Σύνταγμα στηριζόταν επίσης στον δικοινοτισμό. Οι εμπειρίες τέτοιων μοντέλων διακυβέρνησης δεν είναι ενθαρρυντικές. Το ενιαίο κράτος ήταν η βάση λύσης των ενδοκυπριακών συνομιλιών πριν από την εισβολή. Δυστυχώς η αποσταθεροποίηση, το πραξικόπημα και η τουρκική εισβολή ματαίωσαν τη δίκαιη αυτή προοπτική. Λαμβάνοντας υπ' όψιν όλα τα δεδομένα, με το υφιστάμενο (αν)ισοζύγιο δυνάμεων, η τουρκική πλευρά δεν θα συναινέσει ποτέ σε μια τέτοια λύση.

Διζωνική Δικοινοτική Ομοσπονδία:

Παρά τους ατέρμονους κύκλους διακοινοτικών συνομιλιών, από τις Συμφωνίες Υψηλού Επιπέδου μέχρι σήμερα, δεν κατέστη δυνατή μια διευθέτηση στη βάση μιας διζωνικής δικοινοτικής ομοσπονδίας. Υπογραμμίζεται, επίσης, πως μια τέτοια διευθέτηση δεν επιτεύχθηκε παρά το γεγονός ότι το διαπραγματευτικό πλαίσιο μετακινήθηκε δραστικά από την αρχή των συνομιλιών μέχρι σήμερα προς τις τουρκικές θέσεις. Επιπρόσθετα, το ακριβές περιεχόμενο της έννοιας της διζωνικής δικοινοτικής ομοσπονδίας εξακολουθεί να παραμένει αδιευκρίνιστο. Είναι αμφίβολο έως αδύνατο κατά πόσον και στην περίπτωση συμφωνίας θα είναι βιώσιμη μια τέτοια λύση. Ένα τέτοιο μόρφωμα θα αντιμετωπίσει προβλήματα νομιμοποίησης, λειτουργικότητας και οικονομικής βιωσιμότητας. Το γεγονός ότι το

οικοδόμημα της Ζυρίχης κατέρρευσε σε τρία περίπου χρόνια δεν μπορεί να παραβλεφθεί. Εν ολίγοις θα είναι πολύ δύσκολο έως αδύνατο για ένα τέτοιο κρατικό μόρφωμα να είναι βιώσιμο και λειτουργικό.

Δύο κράτη:

Όταν η τουρκική πλευρά κατέθετε τη θέση του διαχωρισμού της Κύπρου σε δύο κρατικές οντότητες, εξακολουθούσε να αξιώνει πρόνοιες όπου η Άγκυρα θα συνέχιζε να έχει λόγο σε θέματα υψηλής πολιτικής σε ολόκληρη την Κύπρο. Η Τουρκία δεν θα επιθυμούσε ποτέ την ύπαρξη αξιόμαχης στρατιωτικής δύναμης τρίτης χώρας στην ελεύθερη Κύπρο. Πέραν τούτου σε μια λύση δύο κρατών η Κυπριακή Δημοκρατία δεν θα είναι πλέον μια δικοινοτική χώρα. Επιπρόσθετα, το τουρκοκυπριακό κράτος δεν θα καταστεί μέλος της ΕΕ. Η Ένωση δεν θα δεχόταν ως μέλος της ένα κράτος που κατ' ουσίαν θα ελεγχόταν από την Τουρκία και το οποίο θα λειτουργούσε, μεταξύ άλλων, ως πύλη Τούρκων μεταναστών στην ΕΕ. Ως εκ τούτου θεωρώ μια διευθέτηση δύο εντελώς ανεξάρτητων κρατών με διεθνώς αναγνωρισμένα σύνορα και ΑΟΖ ως ένα απομακρυσμένο ενδεχόμενο παρά τα οφέλη που θα μπορούσε να αποκομίσει η ελληνοκυπριακή πλευρά στο θέμα των εδαφικών αναπροσαρμογών που θα συνόδευαν μια τέτοια λύση.

Συνομοσπονδία:

Ιδανικά για τα συμφέροντά της η Τουρκία θα επιθυμούσε μια διευθέτηση συνομοσπονδίας. Και τούτο επειδή η Κυπριακή Δημοκρατία θα αντικατασταθεί από δύο ισότιμα συνιστώντα κράτη τα οποία θα αποφασίζουν από κοινού σε θέματα ασφάλειας, εξωτερικής πολιτικής και ενέργειας. Με μια τέτοια διευθέτηση θα διασφαλισθεί ο στρατηγικός έλεγχος της Τουρκίας επί της Κύπρου. Θεωρώ ότι η κατάθεση της θέσης για δύο κράτη από την τουρκική πλευρά αποσκοπεί τελικά στην επίτευξη της συνομοσπονδίας. Θεωρείται βέβαιο ότι τέτοια διευθέτηση δεν θα είναι λειτουργική. Μεταξύ άλλων, σημειώνεται ότι το τουρκοκυπριακό κράτος δεν θα μπορούσε να ακολουθήσει τους κανόνες της Ευρωζώνης. Μια τέτοια διευθέτηση δεν θα είναι προς όφελος της ΕΕ. Πέραν τούτου, και άλλες δυνάμεις δεν θα έβλεπαν

θετικά μια τέτοια εξέλιξη. Εν ολίγοις, τα συμφέροντα διαφόρων περιφερειακών και άλλων δυνάμεων δεν εξυπηρετούνται με την περαιτέρω αναβάθμιση της επιρροής της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο και την ευρύτερη περιοχή.

Status quo/συνέχιση της υφιστάμενης κατάστασης:

Υπογραμμίζεται ότι το status quo αφ' ενός δεν είναι στατικό και αφ' ετέρου δεν είναι επιθυμητή κατάσταση. Προκύπτει, όμως, από εξελίξεις από τις οποίες τουλάχιστον η μια πλευρά θεωρεί ότι η συνέχιση του status quo είναι προτιμότερη από μια συγκεκριμένη συμφωνία επίλυσης του Κυπριακού. Επειδή το Κυπριακό θεωρείται δυσεπίλυτο πρόβλημα (intractable) είναι σημαντικό να εξετασθούν άλλες προσεγγίσεις οι οποίες ενδεχομένως να συμβάλουν στον τερματισμό του αδιεξόδου. Αλλά και σε αυτή την περίπτωση θα πρέπει να υπάρχουν επαρκή κίνητρα και για τις δύο πλευρές για τη διάσπαση του αδιεξόδου. Εάν η Τουρκία δεν μετακινηθεί από τις πάγιες θέσεις της οι οποίες επικεντρώνονται στη διάλυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, η συνέχιση του status quo είναι αναπόφευκτη.

Ιδιότυπο ομοσπονδιακό μοντέλο:

Η οποιαδήποτε ομοσπονδιακή λύση του Κυπριακού σήμερα είναι εξαιρετικά δύσκολη έως ανέφικτη. Στην παρούσα συγκυρία δεν υπάρχουν οι αναγκαίες προϋποθέσεις για μια τέτοια λύση. Παρά ταύτα είναι σημαντικό να υπάρχει η στοχοθέτηση για το μέλλον. Ο στόχος για ένα ιδιότυπο ομοσπονδιακό πολίτευμα (όπως περιγράφεται σε αυτό το Κείμενο Πολιτικής σελ. 28-32) μπορεί να είναι το τέλος του δρόμου μιας εξελικτικής διαδικασίας (σελ. 33-36). Συνοπτικά σημειώνεται ότι αυτό θα προνοεί, μεταξύ άλλων, τη συνέχεια της Κυπριακής Δημοκρατίας, την αναθεώρηση του Συντάγματος του 1960 και τη συμπερίληψη στοιχείων από το ενοποιητικό ομοσπονδιακό υπόδειγμα. Ένα τέτοιο πολίτευμα παραπέμπει σε ένα κανονικό κράτος. Ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας νομιμοποιείται να υιοθετήσει και να προωθήσει ανάλογες εισηγήσεις, ιδίως μετά την κατάθεση προτάσεων από τουρκοκυπριακής πλευράς για λύση δύο κρατών.

Προσάρτηση των κατεχόμενων εδαφών από την Τουρκία:

Ενώ ένα τέτοιο σενάριο θεωρείται απομακρυσμένο, λαμβάνοντας υπ' όψιν την προσωπικότητα και τους στόχους του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν ενόψει των 100 χρόνων της Τουρκικής Δημοκρατίας το 2023, μια τέτοια εξέλιξη δεν μπορεί να αποκλεισθεί. Ούτως ή άλλως, σήμερα η κατεχόμενη Κύπρος λειτουργεί υπό τον ασφυκτικό έλεγχο της Τουρκίας. Μια τέτοια πολιτική πράξη θα στερείται πολιτικής νομιμότητας εφ' όσον δεν προηγηθεί αναγνώριση του τουρκοκυπριακού μορφώματος στην κατεχόμενη Κύπρο.

VI. ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΗΡΙΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ Η Πρόταση για ένα Φυσιολογικό Κράτος

Η Κυπριακή Δημοκρατία ως φυσιολογικό κράτος μετά τη λύση

Κατά τη διάρκεια των συζητήσεων για το Σχέδιο Ανάν ένα ερώτημα που ετίθετο ήταν ποιο ήταν το ζητούμενο από αυτούς που ετοποθετούντο αρνητικά. Εκτός από τις αναλύσεις διαφόρων μοντέλων που θα μπορούσαν να υιοθετηθούν στην Κύπρο, είχα από το 2002 καταθέσει τη θέση ότι η ουσία ήταν να έχουμε ένα φυσιολογικό κράτος ("normal state"). Ήταν λοιπόν με ικανοποίηση που άκουσα μετά από αρκετά χρόνια, το 2017, τη χρήση αυτού του όρου από τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας Αναστασιάδη, τον τότε Υπουργό Εξωτερικών της Ελλάδας Νίκο Κοτζιά καθώς και από τον ΓΓ του ΟΗΕ Αντόνιο Γκουτέρες.

Επί τούτου είναι σημαντικό να έχουμε υπ' όψιν μας κάποιες κατευθυντήριες γραμμές ως ακολούθως:

(1) Η Κυπριακή Δημοκρατία Μετεξελίσσεται:

Η συνέχεια της Κυπριακής Δημοκρατίας πρέπει να διασφαλίζεται με τη διευθέτηση του Κυπριακού. Δεν είναι δυνατό ένα κράτος μέλος του ΟΗΕ και της ΕΕ να αυτοκαταργηθεί, να εξισωθεί με την «ΤΔΒΚ», ένα τουρκικό προτεκτοράτο, και, μετά από έμμεση αλληλοαναγνώριση, να δημιουργηθεί ένα νέο κοινό κράτος.

Με τη μέχρι πρότινος βάση συνομιλιών η οποία κωδικοποιείται και στα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ εάν υπάρξει κατάληξη θα δημιουργηθεί ένα δυσλειτουργικό πολιτειακό σύστημα στηριγμένο σε εθνοτικούς πυλώνες. Μια τέτοια εξέλιξη θα επιδεινώσει το status quo. Ως εκ τούτου, αφετηρία θα πρέπει να είναι το Σύνταγμα του 1960 το οποίο να τύχει αναθεώρησης. Άλλωστε όταν η Τουρκία εισέβαλε το 1974 διακήρυξε ότι βασικός της στόχος ήταν η αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης. Υπενθυμίζεται ότι η Κυπριακή Δημοκρατία σήμερα λειτουργεί με βάση το Δίκαιο της

Ανάγκης που νομιμοποιήθηκε τον Μάρτιο του 1964 με το ψήφισμα 186 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ.

(2) Εγγυήσεις, Ξένα Στρατεύματα και ο Κυπριακός Στρατός:

Το υφιστάμενο σύστημα εγγυήσεων θα πρέπει να παραμερισθεί ή τουλάχιστον να τροποποιηθεί καθώς ήταν μια από τις πηγές του προβλήματος. Το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ θα μπορούσε να έχει ιδιαίτερο ρόλο στο ζήτημα των εγγυήσεων. Είναι πάντως παράδοξο για μια χώρα, κράτος-μέλος της ΕΕ να έχει εγγυήτριες δυνάμεις, δύο εκ των οποίων μάλιστα να μην είναι καν μέλη της Ένωσης. Με το ίδιο σκεπτικό, δεν θα πρέπει να υπάρχουν ξένα στρατεύματα στην Κυπριακή Δημοκρατία.

Ενώ θα πρέπει να υπάρξει αποχώρηση όλων των ξένων στρατευμάτων που δεν προβλέπονται από καμία Συνθήκη, θα είναι χρήσιμη μια ενισχυμένη πολυεθνική δύναμη υπό την αιγίδα του ΟΗΕ με συγκεκριμένες αρμοδιότητες για μια μεταβατική περίοδο, στα πλαίσια ενός χρονοδιαγράμματος.

Σημειώνεται επίσης ότι σε ένα ιδιότυπο ομοσπονδιακό κράτος θα υπάρχει ο κυπριακός στρατός στην αριθμητική βάση 3:1.

(3) Προεδρία και Διακυβέρνηση:

Μετά το δημοψήφισμα του 2004, είχα καταθέσει τη θέση για κοινό ψηφοδέλτιο Προέδρου και Αντιπροέδρου οι οποίοι να μην προέρχονται από την ίδια κοινότητα. Η πρόταση αυτή, η οποία πηγάζει από μια ενοποιητική ομοσπονδιακή φιλοσοφία, είναι δημοκρατική και, επιπρόσθετα, ενισχύει την οικοδόμηση κοινών στόχων.

Οι πρόνοιες για διπλές πλειοψηφίες στη λήψη αποφάσεων θα πρέπει να επανεξετασθούν. Διπλές και μάλιστα ισχυρές (π.χ. 66,7%)

πλειοψηφίες θα πρέπει να ισχύουν πάντοτε όταν πρόκειται για συνταγματικές μεταρρυθμίσεις. Για ορισμένα σοβαρά θέματα θα προνοούνται ενισχυμένες (και όχι απόλυτες, π.χ. 40%) διπλές πλειοψηφίες, ενώ για άλλα θέματα θα ισχύει μόνο η απλή πλειοψηφία ανεξαρτήτως της εθνοτικής καταγωγής των ψηφίζόντων. Λαμβάνοντας υπ' όψιν τη μεικτή σύνθεση των διαφόρων σωμάτων, καθώς και την ισότιμη αντιπροσώπευση στην Άνω Βουλή, πάντοτε θα υπάρχει αποτελεσματική τουρκοκυπριακή συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων.

(4) Ανώτατο Δικαστήριο:

Το Ανώτατο Δικαστήριο να αποτελείται από τέσσερις Ελληνοκύπριους, τέσσερις Τουρκοκύπριους και ένα Δικαστή ο οποίος να προέρχεται από τις τρεις άλλες μικρές κοινότητες (Μαρωνίτες, Αρμένιοι και Λατίνοι) της Κύπρου. Σημειώνεται ότι στο σχέδιο λύσης που είχε ολοκληρωθεί λίγο πριν το πραξικόπημα υπήρχε κατ' αρχήν συμφωνία για έξι Ελληνοκύπριους και τρεις Τουρκοκύπριους Δικαστές. Στο Σχέδιο Ανάν η συναφής πρόνοια ήταν για τρεις Ελληνοκύπριους, τρεις Τουρκοκύπριους και τρεις Ξένους Δικαστές.

(5) Δικοινοτικότητα:

Η φιλοσοφία της δικοινοτικότητας θα πρέπει να θεωρείται αναπόσπαστο αλλά όχι αποκλειστικό στοιχείο του πλαισίου λύσης. Ο ίσος αριθμός Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων Γερουσιαστών στην Άνω Βουλή διασφαλίζει την πολιτική ισότητα των κοινοτήτων και είναι μια αποδεκτή διευθέτηση. Όμως, δεν είναι δυνατό να αντιμετωπίζονται όλα τα θέματα με το φακό της δικοινοτικότητας. Γι' αυτό και, μεταξύ άλλων, στο ζήτημα της Προεδρίας προκρίνεται μια ιδέα η οποία πηγάζει από μια ενοποιητική ομοσπονδιακή φιλοσοφία (βλέπε σημείο 3).

(6) Η Σημασία της Οικονομίας και η Δημιουργία ενός Σύγχρονου Κράτους:

Το πλαίσιο λύσης του Κυπριακού πρέπει να εμβολιασθεί με τους κανόνες εύρυθμης λειτουργίας της οικονομίας, της κοινωνίας και των πολιτειακών θεσμών ενός σύγχρονου κράτους. Ταυτόχρονα είναι σημαντικό να λαμβάνεται υπ' όψιν το ευρωπαϊκό κεκτημένο και γενικά οι συνθήκες που επικρατούν στην ΕΕ. Μεταξύ άλλων, είναι εκ των ων ουκ άνευ η δημιουργία μιας ενιαίας οικονομίας. Άλλωστε, η απρόσκοπτη λειτουργία των βασικών κανόνων της ελεύθερης οικονομίας πρέπει να θεωρηθεί ως απαραίτητη, αν και όχι επαρκής, προϋπόθεση για τη σύγκλιση του βιοτικού επιπέδου μεταξύ των δύο κοινοτήτων.

(7) Έποικοι:

Ο εποικισμός είναι εξ ορισμού έγκλημα πολέμου και ταυτόχρονα εμπεριέχει πολιτικές πτυχές. Απώτερος στόχος της Τουρκίας είναι η σταδιακή δημογραφική αλλοίωση όχι μόνο των κατεχόμενων εδαφών αλλά ολόκληρης της Κύπρου. Ως εκ τούτου το θέμα είναι σοβαρό. Είναι μέσα σε αυτό το πλαίσιο που θα πρέπει να αξιολογηθούν και συναφή ανθρωπιστικά θέματα που προκύπτουν. Η συναφής σύγκλιση Χριστόφια-Ταλάτ για διατήρηση της πληθυσμιακής βάσης 4:1 και η υλοποίησή της είναι καθοριστικής σημασίας.

(8) Εδαφικό και Περιουσιακό:

Η σημασία του εδαφικού θα διαφοροποιηθεί εάν αντί για δύο συνιστώντα κράτη υπάρξουν έξι περιφέρειες. Εάν η τουρκοκυπριακή κοινότητα επιμένει σε μια αδιαίρετη περιφέρεια υπό τη διοίκησή της αυτό να γίνει αποδεκτό. Επαναλαμβάνεται, όμως, ότι θα πρόκειται για περιφέρεια και όχι για συνιστών κράτος. Το περιουσιακό είναι δυνατό να αντιμετωπισθεί στα πλαίσια των μέχρι τώρα συγκλίσεων καθώς με τις δυνάμεις της αγοράς. Σημειώνεται ότι ένα Ταμείο Αποζημιώσεων, το οποίο θα προικοδοτηθεί και από το εξωτερικό θα

είναι υποβοηθητικό της προσπάθειας επίλυσης του ακανθώδες αυτού ζητήματος. Όμως οι εκτιμήσεις είναι ότι δεν θα υπάρξει ένα αξιόλογο ποσό. Η υπό τουρκοκυπριακή διοίκηση περιφέρεια, η οποία θα είναι γύρω στο 28,7% του εδάφους, θα έχει την ευρύτερη δυνατή αυτονομία. Στην υπό ελληνοκυπριακή διοίκηση περιοχή είναι δυνατό να υπάρξουν πέντε περιφέρειες. Η ρύθμιση αυτή δεν θα επηρεάσει τη σύνθεση της Άνω-Βουλής η οποία θα είναι 50-50.

(9) Συνεργασία:

Είναι καθοριστικής σημασίας να ενθαρρυνθεί η καλλιέργεια ενός κλίματος συνεργασίας μεταξύ των δύο κοινοτήτων και ανάδειξης ενός ελαχίστου πλαισίου κοινών στόχων. Σε διαφορετική περίπτωση οποιαδήποτε προσπάθεια οικοδόμησης ενός κράτους θα είναι μάταιη. Τα πιο πάνω κεφάλαια μπορούν να διευρυνθούν και να επεκταθούν περαιτέρω. Πέραν της εξελικτικής προσέγγισης, είναι πολύ σημαντική η θετική στάση της Τουρκίας ή τουλάχιστον η ανοχή της.

Δεν έχω αμφιβολία ότι είναι εξαιρετικά δύσκολο να γίνουν αποδεκτές τέτοιες ιδέες. Από την άλλη, όμως, τυχόν υλοποίηση του μέχρι πρότινος πλαισίου διαπραγμάτευσης θα οδηγήσει σε ένα μη φυσιολογικό δυσλειτουργικό κράτος και στην επιδείνωση της κατάστασης. Κάτω από αυτά τα δεδομένα είναι οι Ελληνοκύπριοι που θα θέλουν να αποσχισθούν. Ως εκ τούτου η προτεινόμενη φιλοσοφία πρέπει να προκριθεί καθώς διατηρεί την προοπτική μιας τελικής διευθέτησης. Προς αυτή την κατεύθυνση απαιτείται σκληρή δουλειά, πολυμερείς συνεργασίες, μια πραγματιστική εξωτερική πολιτική, ένα αποτελεσματικό κράτος και ένα ολοκληρωμένο αφήγημα. Και ενώ η Κυπριακή Δημοκρατία θα συνεχίσει τις προσπάθειες για διευθέτηση του Κυπριακού, ταυτόχρονα θα πρέπει να αναβαθμίζει συνεχώς τους συντελεστές ισχύος για να αντιμετωπίσει τον επεκτατισμό της Τουρκίας.

VII. Η ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Η εξελικτική προσέγγιση και τα ΜΟΕ

Πρέπει να κατανοήσουμε ότι δεν αρκεί η απόρριψη των τουρκικών θέσεων στη νέα Πενταμερή. Είναι σημαντικό να έχουμε θέσεις. Επιπρόσθετα, είναι σημαντικό να λάβουμε υπ' όψιν ότι είναι αδύνατο να προκύψει μια ομοσπονδιακή λύση και να εισέλθουμε σε μια νέα κατάσταση πραγμάτων σε 24 ώρες. Ακόμα και στην καλύτερη περίπτωση όπου δεν θα υπήρχε δυσπιστία, καχυποψία και ένα βαρύ ιστορικό παρελθόν, θα απαιτείτο μια εξελικτική πορεία και προσέγγιση. Υπογραμμίζεται, επίσης, ότι τα αφηγήματα στις δύο πλευρές είναι εντελώς αντίθετα. Για την οικοδόμηση ενός βιώσιμου ομοσπονδιακού πολιτεύματος απαιτείται η πλήρωση πολλών προϋποθέσεων μεταξύ των οποίων και ένα ελάχιστο πλαίσιο κοινών στόχων. Στην παρούσα συγκυρία δεν φαίνεται να υπάρχει ένα τέτοιο πλαίσιο ούτε συναντίληψη για το μέλλον.

Παρά τα δύσκολα δεδομένα, η κατάθεση εισηγήσεων για ουσιαστικά Μέτρα Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης (ΜΟΕ) ως ακολούθως καθώς και η παράλληλη συζήτηση των κατευθυντήριων γραμμών μιας διευθέτησης είναι δυνατό να αποβεί χρήσιμη και να δημιουργήσει κινητικότητα:

- (1) Συνεκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων με ταυτόχρονη οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ) Κυπριακής Δημοκρατίας και Τουρκίας. Μια τέτοια εξέλιξη θα υποβοηθήσει και τον Ελληνοτουρκικό διάλογο. Είναι τολμηρό αλλά πρέπει να προταθεί από την πλευρά μας η παράλληλη οριοθέτηση της ΑΟΖ Ελλάδος, Τουρκίας και Κυπριακής Δημοκρατίας. Υπογραμμίζεται ότι μια κοινή προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης θα διευκολύνει μια τέτοια εξέλιξη.
- (2) Μετατροπή των κατεχόμενων περιοχών σε Περιφέρεια/Region υπό τουρκοκυπριακή διοίκηση με εφαρμογή του κοινοτικού κεκτημένου (δηλαδή η αναστολή του Πρωτοκόλλου 10). Είναι σημαντικό να αναλάβει και η ΕΕ τις ευθύνες της στη διαδικασία εναρμόνισης των

κατεχόμενων εδαφών της Κυπριακής Δημοκρατίας με το κοινοτικό κεκτημένο. Μια τέτοια ενέργεια είναι δυνατόν να αναβαθμίσει τις σχέσεις των Τουρκοκυπρίων με την Κυπριακή Δημοκρατία και ιδίως με την ΕΕ.

- (3) Επιστροφή των νόμιμων κατοίκων ή/και δικαιούχων της περικλειστης πόλης των Βαρωσίων υπό ελληνοκυπριακή διοίκηση.
- (4) Σταδιακή επιστροφή εδαφών υπό ελληνοκυπριακή διοίκηση. Με την έναρξη της ομαλοποίησης προκρίνεται η άμεση επιστροφή της κατεχόμενης Άχνας υπό ελληνοκυπριακή διοίκηση και η απρόσκοπτη αξιοποίηση της Νεκρής Ζώνης.
- (5) Λειτουργία του αεροδρομίου Τύμπου και του λιμανιού της Αμμοχώστου υπό την αιγίδα του ΟΗΕ και της ΕΕ. Η υλοποίηση μιας τέτοιας πρότασης θα γίνει με τρόπο που δεν θα επηρεάζεται αρνητικά το νομικό καθεστώς της Κυπριακής Δημοκρατίας.
- (6) Εφαρμογή του Πρωτοκόλλου της Άγκυρας από την Τουρκία. Μια τέτοια ενέργεια συνεπάγεται την εφαρμογή της Τελωνειακής Ένωσης της Τουρκίας με όλες τις χώρες της ΕΕ, περιλαμβανομένης και της Κυπριακής Δημοκρατίας.
- (7) Μέρος της ομαλοποίησης της κατάστασης θα είναι και η περαιτέρω ενθάρρυνση του εμπορίου μεταξύ των δύο πλευρών, το οποίο θα λαμβάνει χώρα λαμβάνοντας υπ' όψιν τις απαιτούμενες νομικές και υγειονομικές προδιαγραφές.
- (8) Άμεσος τερματισμός του εποικισμού της κατεχόμενης Κύπρου και του υβριδικού πολέμου εις βάρος της Κυπριακής Δημοκρατίας από την Τουρκία. Το ζήτημα αυτό αφορά όχι μόνο τους Ελληνοκύπριους, αλλά και τους Τουρκοκύπριους και την ΕΕ.
- (9) Συζήτηση θεμάτων κοινού ενδιαφέροντος όπως η επέκταση της συνεργασίας καθώς και η αντιμετώπιση των ανησυχιών των δύο πλευρών στα πλαίσια ενός ιδιότυπου ομοσπονδιακού πολιτεύματος. Είναι σημαντικό να εμβολιασθεί και να τροποποιηθεί το Σύνταγμα του 1960 που στηρίζεται στη συναινετική δημοκρατία

(consociational democracy) με στοιχεία ενός ενοποιητικού (integrationalist) ομοσπονδιακού μοντέλου.

- (10) Η Τουρκία πρέπει να αναλάβει τις υποχρεώσεις της. Υπενθυμίζεται ότι όταν η Τουρκία εισέβαλε στην Κύπρο στις 20 Ιουλίου 1974 προέβαλε τη θέση ότι στόχος της ήταν η αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης και η προστασία της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Ως εκ τούτου θα πρέπει να συμβάλει προς αυτή την κατεύθυνση. Με τις πρώτες κινήσεις ομαλοποίησης των σχέσεων της με την Κυπριακή Δημοκρατία θα πρέπει να αρχίσει η αποχώρηση των στρατευμάτων κατοχής. Παράλληλα θα πρέπει να αναπτυχθεί μια πολυεθνική δύναμη του ΟΗΕ για ένα εύλογο χρονικό διάστημα.
- (11) Στις επόμενες Ευρωεκλογές η ΕΕ καλείται να προσφέρει δύο επιπρόσθετες έδρες στην Κύπρο, τις οποίες θα διεκδικήσουν Τουρκοκύπριοι οι οποίοι θα διαβιούν στην περιφέρεια υπό τουρκοκυπριακή διοίκηση. Εννοείται ότι οι εν λόγω Ευρωβουλευτές θα προέρχονται από την Κυπριακή Δημοκρατία.
- (12) Η οποιαδήποτε λύση πρέπει να είναι το προϊόν εθελούσιας συμφωνίας μεταξύ των δύο πλευρών στην Κύπρο. Γι' αυτό η εξελικτική προσέγγιση θα δώσει τον απαιτούμενο χρόνο για τη σταδιακή ενδυνάμωση των σχέσεων μεταξύ των δύο κοινοτήτων και τη σφυρηλάτηση της έννοιας ενός ενοποιητικού ομοσπονδιακού αδιαίρετου κράτους. Στην περίπτωση που αυτό δεν είναι εφικτό θα πρέπει να αναζητηθούν άλλοι τρόποι που να εξασφαλίσουν την ειρήνη και την ασφάλεια στο πλαίσιο της συμμετοχής ολόκληρης της Κύπρου στην ΕΕ, δεδομένο που έχει διασφαλισθεί με την ένταξη το 2004 περιλαμβανομένου και του Πρωτοκόλλου 10. Αυτό δεν μπορεί να γίνει στη βάση δύο ανεξάρτητων κρατών. Είναι όμως δυνατό να υπάρχει μια περιφέρεια υπό τουρκοκυπριακή διοίκηση, η οποία να έχει τον μέγιστο βαθμό αυτονομίας.

Τυχόν εφαρμογή τέτοιων μέτρων θα δημιουργήσει μεγάλα οφέλη για όλα τα εμπλεκόμενα μέρη και θα συμβάλει στη δραστική μείωση της έντασης στην

Ανατολική Μεσόγειο. Είναι, όμως, κατανοητό ότι για την εφαρμογή τέτοιων μέτρων είναι απαραίτητη η συγκατάθεση της Τουρκίας. Ακόμα και στην πιθανή περίπτωση απόρριψης των εισηγήσεων από την τουρκική πλευρά, η Κυπριακή Δημοκρατία θα έχει αναβαθμίσει την ηθική της υπεροχή και θα έχει καταθέσει έναν οδικό χάρτη για τη δημιουργία συνθηκών που θα υποβοηθούν την επίλυση του Κυπριακού.

VIII. ΕΠΙΛΟΓΟΣ/ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σε θεωρητικό επίπεδο ένα ερώτημα που τίθεται ήταν κατά πόσον το Σύνταγμα Ζυρίχης-Λονδίνου θα μπορούσε να ήταν λειτουργικό. Υπογραμμίζεται ότι με ένα τέτοιο Σύνταγμα απαιτείται ανοχή, αλληλοκατανόηση, ωριμότητα, αλληλοσεβασμός, στοιχεία τα οποία δεν υφίσταντο τότε. Τα στοιχεία αυτά δεν υπάρχουν στον απαιτούμενο βαθμό ούτε και σήμερα. Ως εκ τούτου, δεν είναι δυνατόν, με τα υφιστάμενα δεδομένα να διασφαλισθεί μια βιώσιμη και λειτουργική λύση στη βάση της διζωνικής δικοινοτικής ομοσπονδίας. Λαμβάνοντας υπ' όψιν όλα τα δεδομένα σημειώνω ότι το έλλειμμα νομιμοποίησης που υπήρχε με την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας θα παρουσιασθεί και την επομένη μιας διευθέτησης εάν αυτή θεωρηθεί ότι κατ' ουσίαν είναι αποτέλεσμα επιβολής.

Επιπρόσθετα, ενώ συζητούμε για ομοσπονδία όλα αυτά τα χρόνια, δεν υπήρχε μεταξύ των Ελληνοκυπρίων επαρκής κατανόηση της φιλοσοφίας των ομοσπονδιακών πολιτευμάτων καθώς και των διαφορετικών προσεγγίσεων. Δεν κατανοήθηκε ότι υπάρχουν ομοσπονδιακά πολιτεύματα τα οποία δεν στηρίζονται μόνο σε εθνοκοινοτικούς πυλώνες και στη συναινετική δημοκρατία. Αγνοήθηκε το γεγονός ότι υπάρχουν και άλλες μορφές ομοσπονδίας και ιδίως αυτά που εμπίπτουν στη φιλοσοφία των ενοποιητικών ομοσπονδιακών πολιτευμάτων (Integrationalist Federalism). Ένα τέτοιο σύστημα είναι αυτό των ΗΠΑ, όπου το Σύνταγμα διασφαλίζει τα δικαιώματα των πολιτών, ανεξαρτήτως εθνοτικής καταγωγής και θρησκευτικών πεποιθήσεων και δεν στηρίζεται σε εθνοκοινοτικούς πυλώνες.

Στις ΗΠΑ υπήρξε το 1960 η εκλογή του Τζών Κέννεντυ όχι επειδή ήταν η σειρά ενός καθολικού να γίνει Πρόεδρος της χώρας αλλά ως αποτέλεσμα του θριάμβου της πολιτικής. Το ίδιο και σε πιο έντονη μορφή έγινε με την εκλογή του Μπαράκ Ομπάμα, ενός Αφροαμερικανού πολιτικού, το 2008 και 2012 στην Προεδρία των ΗΠΑ.

Εάν κρίνουμε τους ατέρμονους κύκλους διακοινοτικών συνομιλιών που έλαβαν χώρα από το 1974 μέχρι σήμερα εκ του αποτελέσματος είναι προφανές ότι απέτυχαν. Μπορεί να λεχθεί, επίσης, ότι ενώ το διαπραγματευτικό πλαίσιο κινήθηκε από το 1974 μέχρι σήμερα προς τις θέσεις της τουρκικής πλευράς, εν τούτοις ο τουρκικός μαξιμαλισμός δεν επέτρεψε τη λύση. Θεωρώ ότι έστω και τώρα πρέπει να προσπαθήσουμε να αξιολογήσουμε κατά πόσον είναι δυνατόν να διαφοροποιηθεί το διαπραγματευτικό πλαίσιο με τρόπο που να τυγχάνει νομιμοποίησης εντός αλλά ταυτόχρονα και στήριξης εκτός Κύπρου. Με τον Ερσίν Τατάρ στην ηγεσία της κατοχικής οντότητας και την κατάθεση της θέσης για λύση δυο κρατών, παρέχεται η ευκαιρία στην ελληνική πλευρά να εγκαταλείψει την προσφιλή της τακτική η οποία περιστρέφεται γύρω από την προάσπιση του διαπραγματευτικού πλαισίου και του κεκτημένου του προηγούμενου γύρου συνομιλιών.

Στη σημερινή συγκυρία είναι σημαντικό όπως η ελληνική πλευρά θέσει νέες ιδέες. Μεταξύ άλλων, είναι δυνατό να τονισθεί ότι στην Κύπρο υπάρχει ένα νόμιμο κράτος και μια παράνομη κατοχική οντότητα. Πέραν τούτου, η οποιαδήποτε ομοσπονδιακή διευθέτηση θα πρέπει να λάβει υπ' όψιν τρία καθοριστικά δεδομένα:

- (α) το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας
- (β) τα γεγονότα του 1974
- (γ) την ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στην ΕΕ και μεταγενέστερα στην Ευρωζώνη

Λαμβάνοντας επίσης υπ' όψιν την καχυποψία και την έλλειψη κοινών στόχων μεταξύ των δύο κοινοτήτων, θα πρέπει να τολμήσουμε να υιοθετήσουμε μια εξελικτική πορεία και διαδικασία. Εκ των πραγμάτων η συζήτηση αυτή θα πρέπει να περιλαμβάνει την επαναξιολόγηση της μορφής του ομοσπονδιακού πολιτεύματος στα πλαίσια μιας διευθέτησης του Κυπριακού. Υπογραμμίζω, όμως, ότι καμία εξέλιξη στα ζητήματα αυτά δεν μπορεί να λάβει χώρα χωρίς τη συγκατάθεση της Τουρκίας.

Θα ήταν ευχάριστη έκπληξη εάν η Τουρκία διαφοροποιούσε τη θέση της και αποδεχόταν ένα έντιμο συμβιβασμό. Υπό αυτή την έννοια η εξελικτική διαδικασία και τα ΜΟΕ θα διευκόλυναν την εξεύρεση μιας ιδιότυπης ομοσπονδιακής λύσης του Κυπριακού. Σ' ένα τέτοιο πολίτευμα η περιφέρεια υπό τουρκοκυπριακή διοίκηση θα είχε τη μέγιστη δυνατή αυτονομία. Ταυτόχρονα θα υπάρχει αποτελεσματική συμμετοχή της τουρκοκυπριακής κοινότητας στα όργανα του ομοσπονδιακού κράτους. Θα ήταν επίσης εφικτή η σταδιακή οικοδόμηση ενός ελαχίστου πλαισίου κοινών στόχων.

Το αναμενόμενο, όμως, σενάριο είναι η εμμονή της Τουρκίας σε μια διευθέτηση δια της οποίας η Κυπριακή Δημοκρατία θα παραμερισθεί και η νέα τρικέφαλη οντότητα που θα δημιουργηθεί θα είναι κατ' ουσίαν τουρκικό προτεκτοράτο. Προφανώς η Κυπριακή Δημοκρατία δεν θα αυτοκαταργηθεί. Ούτε και είναι λογικό να αποδεχθούμε την τουρκική ερμηνεία της πολιτικής ισότητας για να αποφύγουμε δήθεν τη διχοτόμηση. Ως εκ τούτου η ελληνοκυπριακή ηγεσία θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτική και να μην είναι απλόχερη άνευ αντικειμένου.

Κάτω από αυτά τα δυσμενή δεδομένα η Κυπριακή Δημοκρατία θα πρέπει να συνεχίσει να λειτουργεί απρόσκοπτα με το Δίκαιο της Ανάγκης. Το επίσημο κράτος νομιμοποιείται να πάρει οποιεσδήποτε αποφάσεις για την ενίσχυση του περιλαμβανομένων και επιπρόσθετων συνταγματικών μεταρρυθμίσεων καθώς και την περαιτέρω ενίσχυση της Εθνικής Φρουράς.

Τέλος η προβολή ενός αφηγήματος και μια στοχευμένη επικοινωνιακή πολιτική καθίστανται απαραίτητες. Εάν η Τουρκία εμμένει στην επεκτατική της πολιτική επιβάλλεται η πρόταξη του επιχειρήματος ότι αποτελεί αντίφαση η δική της άρνηση να συζητήσει μειονοτικά δικαιώματα για τα εκατομμύρια των Κούρδων της Τουρκίας ενώ στην Κύπρο απαιτεί λύση δύο κρατών. Δεν είναι υπερβολή να λεχθεί επίσης ότι η τουρκική πολιτική στην Κύπρο θυμίζει τις πρακτικές της Ναζιστικής Γερμανίας σε σχέση με τους Γερμανόφωνους

της Σουδητίας και την κατάληψη της Τσεχοσλοβακίας πριν από την έναρξη του δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου.

Οι τουρκικές απαιτήσεις, σε συνδυασμό με τη στρατικοποίηση και ισλαμοποίηση της κατεχόμενης Κύπρου, απομακρύνουν την πιθανότητα συνεννόησης και τελικής διευθέτησης. Ούτως ή άλλως, η Κυπριακή Δημοκρατία θα πρέπει να έχει μια ολοκληρωμένη πολιτική εφ' όλης της ύλης. Εκτός από τις ολοκληρωμένες προτάσεις για το Κυπριακό είναι σημαντική και η συνεχής ενίσχυση της κρατικής της υπόστασης. Μέγιστος στόχος θα είναι η αποκατάσταση της εδαφικής της ακεραιότητας και η απαλλαγή της Κυπριακής Δημοκρατίας από την τουρκική κατοχή. Ελάχιστος στόχος είναι η προστασία και η ασφάλεια της ελεύθερης Κύπρου. Ταυτόχρονα, επιβάλλεται όπως η Κυπριακή Δημοκρατία αναβαθμίζει συνεχώς όλους τους συντελεστές ισχύος συμπεριλαμβανομένης και της αποτρεπτικής ικανότητας. Πέραν τούτου είναι απαραίτητη η ενίσχυση και εμπάθυνση δικτύων συνεργασίας με άλλες δυνάμεις. Ιδιαίτερο ρόλο θα πρέπει να διαδραματίσει η Ελλάδα, η οποία θα πρέπει να απαλλαγεί από οποιαδήποτε συμπλέγματα σε σχέση με την Κύπρο, καθώς και ψευδαισθήσεις για την Τουρκία και να προασπίσει τα εθνικά της συμφέροντα.

**ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ
ΔΙΕΘΝΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ**

UNIVERSITY *of* NICOSIA

1993-2021 ΕΙΚΟΣΙΟΚΤΩ ΧΡΟΝΙΑ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗΣ